

II. Közművelődési, társadalmi, jótékonyági és hitbuzgalmi szervezetek.

A Bánságban, főleg Temesvárott és Lugoson, szép számmal működnek különböző közművelődési, társadalmi, jótékonyági és hitbuzgalmi szervezetek, melyeknek nagyobb részét még a magyar uralom idejéből sikerült átmenteni, egyrésztük azonban már a román impérium alatt keletkezett. 1933 vége óta, vagyis a Tatarescu-kormány óta a nemzeti jellegű és irányú alakulatok működése igen megnehezedett s előtérbe lépett a felekezeti alapon működő szervezetek munkája; 1938 eleje óta pedig más, mint vallási szervezet, nem is tud hatékonyabb működést kifejtteni.

Temesvárott szinte túlsok a magyar egyesület, számuk nem áll arányban az elszegényedett magyarság teherbíró képességével. Takács Kálmán daloskerületi elnök kezdeményezésére mozgalom is indult pár év előtt az egyesületek számának csökkentésére az erők célszerű tömörítésének jelszavával, az akció azonban nem vezetett eredményre, egyik alakulat sem volt hajlandó függetlenségét feladni. A következmény az lett, hogy csaknem valamennyi működése ellanyhult, miután különböző hatósági korlátozó intézkedések amúgy is rendkívül megnehezítik hivatásuk betöltését.

Ezen nehézségektől eltekintve a szabadabb mozgás lehetőségeinek idejében a bánsági közművelődési, társadalmi, jótékonyági és hitbuzgalmi alakulatok nagyon szép és hasznos munkát folytattak a magyarság javára.

A) Arany János Irodalmi Társaság.

Az Arany János Társaság, mely az irodalom, művészet és tudomány bánsági magyar alkotó erőit tömöríti magában, a román uralom első éveiben a fáradhatatlanul buzgó Sztura Szilárd dr., majd Járosy Dezső theológiai tanár, pápai kamarás vezetése alatt igen értékes és élénk tevékenységet folytattott, és kitűnően sikerült rendezvényeivel a közönség előtt is népszerűvé tette magát. Irodalmi pályázatai is sikeresek voltak, kisebb díjakat tudott adni. Járosy Dezső hosszantartó betegsége alatt az egyesület működése szünetelt, majd Jörg

Endréné Draskóczy Ilma elnöksége idejében újból feléledt, de aztán megint visszaesett, s 2—3 év óta a társaság munkájáról alig lehet hallani. Jelenlegi elnöke Rech K. Géza apátplébános, ügyvezető elnöke Pogány László, alelnökei Uhlyárik Béla dr. és Vuchetich Endre dr., főtítkára Braun Dezső. A társaság a közeljövőben újjá szerveződik.

Néhány száz kötetből álló értékes könyvtára a Magyar Házban nyert elhelyezést.

B) Dalárdák.

Temesvárott nyolc s a szomszédos Fratelián (Újkisodán) egy magyar dalosegyesület működik. Ezeknek központi szerve a Romániai Magyar Dalosszövetség bánsági kerülete, mely 1926-ban létesült Steiner Károly elnökletével. Jelenlegi elnöke Takács Kálmán s a vezetőségben helyet foglalnak az egyes tagdalárdák elnökei, karnagyai és titkárai. A daloskerület tömegkórusa ünnepélyes alkalmakkor (Szabolcska emlékünnepély, Liszt emlékünnepély, a pápai nuncius látogatása, jubileumok), együttesen szokott szerepelni.

Lugosnak egy magyar dalárdája van a „Lugosi Magyar Dal- és Zeneegylet“.

Temesvári Zenekedvelők Egyesülete.

Ez a legrégebbi temesvári dalárda, amely 1871-ben alakult „Temesvarer Philharmonischer Verein“ néven Pummer Ágoston elnökletével. 1896-ban egyesült a négy évvel előbb létesült Magyar Dal- és Zeneegyesülettel és ez alkalommal vette fel mai nevét. 15 évi szünetelés után 1929 tavaszán a nagymúltú egyesület újra megkezdte működését és kétszeres budapesti szereplésével, majd temesvári hangversenyeivel nagy sikert aratott. Elnöke ekkor Nemes József, társelnöke Rech K. Géza, karnagya Gokler Antal országos főkarnagy volt, főtítkára Haasz Jakab. Jelenlegi vezetői: Rech K. Géza apátplébános elnök, Gokler Antal díszkarnagy, Irsay Nándor karnagy. A működő tagok száma 32, a pártoló tagoké 61. Kottatára igen nagyértékű. 1930—31—32-ben díszhangversenyein európai hírű budapesti művészek is közreműködtek. Az utolsó évek korlátozó kényszerűsége az egylet nyilvános szereplését megbénította és csupán baráti és családi összejövetelek tartására szorítkozik.

Temesvár—Gyárvárosi Zene- és Dalegylet.

E dalárda 1875-ben alakult Temesvár—gyárvárosi énekegylet néven s négy év múlva, miután zenekarral is bővült, felvette a Temesvár—Gyárvárosi Ének és Zeneegylet nevet, melyet 1884-ben a mostanira változtatott. Zászlóját 1886-ban szentelte, s fennállása alatt számos sikert aratott. 51 éven át néhai Baader Henrik villamosvasúti igazgató volt az egylet elnöke, majd díszelnöke. 1935-ben Inczedy-Joksmán Ödön dr. országos dalosszövetségi elnök és Tárca Bertalan országos főtítkár részvételével ünnepelte meg — hatósági intézkedésektől korlátozott keretekben — fennállása 60 éves jubileumát. Elnöke Benel Arthur, társelnöke Tedeschi Béla, díszelnöke Lázár László, alelnökei Meiszner Vilmos és Jancsó Károly, karnagya Scheibling János. Az egyletnek Temesvár—Gyárváros magyar társadalmi életében fontos szerepe van.

Temesvári Dalkör.

1882-ben alakult Gemeinhardt József elnöklete és Maresch Emil karnagysága mellett s jelenleg is Temesvár—Józsefvárosnak a házi dalárdája. Az általa rendezett műsoros esték és önálló hangversenyek száma 1930-ig meghaladta az ezret. Sok szép siker után a Dalkör 1922-ben a resicai dalosversenyen első díjat nyert, 1925-ben pedig a marosvásárhelyi országos dalosversenyen az első csoportban az első díjat nyerte. Ekkoriban 359 pártoló és 40 működő tagja volt az egyesületnek, melynek védnöke Járosy Dezső, díszelnöke Marossy Mátyás, elnöke Steiner Károly, díszkarnagya Pogatschnigg Giudó, t. b. karnagya Michels Gyula, karnagya Szegő Ferenc, főtítkára Leposa Sándor, ügyész Kovács Béla dr. volt. Az 50 éves jubileum idején 49 működő és 300 pártoló tagja volt. A Temesvári Dalkör jelenlegi védnöke Metzger Márton dr., díszelnöke Marossy Mátyás, elnöke Steiner Károly, társelnöke Erhardt Péter, ügyvezető elnöke és karnagya Braun Dezső, alelnökei Kovács István és Schiff Béla, másodkarnagya Nüszl Aladár. A működő tagok száma jelenleg 40, a pártolótagoké 80. A Dalkör is erősen érzí az utóbbi évek korlátozó intézkedéseit.

Temesvári Magyar Dalárda.

A magyar dalkultúra lelkes művelője az 1903-ban alakult Temesvári Magyar Dalárda, amely számos országos dalosversenyen, 1929-ben pedig a hágai nemzetközi dalosversenyen nyert első díjat. A háború után a Temesvári Magyar Dalárda volt az első, amely a Bánságban újból megkezdte a magyar dal terjesztését. 1921-ben a kolozsvári országos dalosversenyen első díjat nyert. A Temesvárott rendezett magas színvonalú hangversenyek mellett fényes sikerrel szerepelt a Temesvári Magyar Dalárda Aradon, Nagyikindán, Marosvásárhelyen, Brassóban, Hollandia több városában, Budapesten, a Bánságban pedig Lugoson, Dettán, Perjámoson, Rékásen, Zsombolyán, igazi magyar kultúrmissziót töltve be.

A Temesvári Magyar Dalárda első elnöke Darabanth János dr. volt. Hosszú éveken át Szabolcska Mihály, 1926-tól 1932-ig báró Ambrózy Andor, azóta pedig Kakuk János dr. a Magyar Dalárda elnöke, melynek karnagyai között Rösler Béla, Révffy Géza, majd 22 éven át Gokler Antal országos főkarnagy, újabban pedig Szegő Ferenc országos karnagy szerepelnek. A dalárda egyik alapítója és hosszú időn át lelkes, fáradhatatlan ügyvezető elnöke Horváth Antal volt, akinek eszméje volt a temesvári Magyar Ház létesítése, melyben a Temesvári Magyar Dalárda is szép otthonot talált.

Fennállása 25 éves, majd 30 éves jubileumát nagy ünnepségekkel ülte meg, melynek legutóbbi vezetősége a következő: elnök Kakuk János dr., alelnök Kun Ferenc dr., főtítkár id. Sárga József, titkár Szilly Miklós, ügyész Wiener Mór dr., dalárdaelnök Crogleth József, pénztáros Wenhoff István, ellenőrök Moszkó János és Fráter László, zászlós Ritter Béla, zászlóánya dr. Kakuk Jánosné.

Az izig-vérig magyar szellemű Temesvári Magyar Dalárda minden magyar megmozdulásban élénk részt vesz. Miután a Magyar Házban levő helyiségeit a rendőrség 1938. április 4-én lezárta, működése megbénult és csak kisebb, baráti jellegű összejövetelekre szorítkozik.

Temesvár—Erzsébetvárosi Polgári Kör Dalárdája.

Temesvár—Erzsébetvárosban 1912-ben alakult meg e dalárda, mely az 1903-ban néhai Vasváry Antal elnöksége mellett létesült Polgári Körnek egyik alosztályát képezi. Az egyesület elnökei Wittenberger József, majd id. Baschant József s az utóbbi években Bagyánszky János és id. Wohlschütz József voltak.

A dalárda ügyvezetője mindvégig Lindner Nándor tanár volt. Az első karnagy: Rolkó Rezső repatriálása után rövid ideig Gimpel János, majd másfél évtizeden át napjainkig Wittmann Pál a dalárda karnagya. Zászlóánya id. Baschant Józsefné.

A működő tagok száma 34, akik mindnyájan a Polgári Kör rendes tagjai. Pártolótagok hiányában az anyaegyesület fedezi a legminimálisabbra lecsökkentett kiadásokat. A dalárdának nagy kottatára van.

A dalárda a világháború befejezése után csakhamar ismét megkezdte működését; zászlószentelést tartott, majd szórakoztató előadások és egyfelvonásos színdarabok játéka után magyar operettekkel mutatott be nagy sikerrel. Utóljára — már igen nehéz körülmények között — 1934-ben „A régi nyár” című látványos operettet adta elő négyszer egymásután telt házak mellett. A műkedvelő gárda sikeres működése Popovits József főrendező és Wittmann Pál karnagy fáradozásának az eredménye. Kiváló primadonnájuk ifj. Wohlschütz Józsefné, Holló Mariska.

Rónáci Haladókör Dalárdája.

A Temesvár—rónáci Haladókör 1913-ban létesült Wagner Jenő kezdeményezésére s e távoli temesvári városrész életében rendkívül nagy jelentőségre tett szert, központjává válván a Rónac—külvárosi magyarság társadalmi, kulturális és jótékonyági megmozdulásainak. Taglétszáma ezer körül van, melyből körülbelül kilencszázan a temetkezési segélyező csoport tagjai, 240 rendes tag, 40 pedig működő dalos. Az egyesületnek szép könyvtára is van. 1926 óta Dóczy Lajos a Haladókör elnöke, a dalárdát pedig Reszmann Károly karnagy vezeti. 1930-ban Dóczy Árpád és Borbély István voltak a kör alelnökei, a jelenlegi vezetőség összetételében azonban már érződik az a nyomás, melynek célja magyar szempontból elszínteleníteni e szépen dolgozó alakulatot, melynek kisebb számban román, szerb, német és zsidó tagjai is vannak. A Haladókör nagy sikerrel szokott rendezni erősen látogatott műkedvelő előadásokat s mulatságokat.

Temesvári Glória Dalegylet.

Temesvár—Erzsébetvárosnak a második, azonban egészen tiszta magyar dalárdája a Glória, amely a háború után elsőnek alakult új magyar dalárda volt, kizárólag fiatal erőkkel. Első elnöke Wittigayer Jenő volt, később Bebera Vencel dr., majd Takács Kálmán, aki kezdettől fogva lelke volt az egyesületnek. Alelnökei Lovag Emil és Krausz Ferenc, karnagya Leviczky György, a vezetőség többi tagjai: Kovács Izidor, Halle Sándor, Gyöngyössi József, Wätz Jenő, Mórócza Gyula és Dianits Ferenc. A működő tagok száma 32, a pártoló tagoké 40. A dalegylet nagy kottatárral rendelkezik.

A Glória 1925-ben Marosvásárhelyen az országos dalosverseny második csoportjának első díját nyerte, majd 1928-ban a segesvári országos dalosversenyen férfikara az első csoport első díját, alig egy éves vegyeskara pedig az első csoport első díját nyerte el. Azóta is számos fellépésével, kitűnő műkedvelő gárdájának előadásaival, amelyeken saját zenekara is működött, sok sikert aratott s különösen Temesvár—Erzsébetváros magyar életében töltött be fontos szerepet.

A dalegylet műkedvelő gárdája 1930-ban első díjat nyert a temesvári műkedvelő versenyen. 1933-ban a dalárda, műkedvelőgárda és futball-csapat a végvári „magyar napon” aratott sikereket. 1934-ben a Magyar Házban ünnepi hangversennyel ünnepelte 10 éves jubileumát, 1935-ben pedig Marosvásárhelyen az országos dalosverseny művészcsoportjában első díjat nyert. Hatósági korlátozások folytán 1936 óta a dalkör a nyilvánosság előtt nem tud szerepelni, csak baráti összejöveteleket tart.

Frateliai Magyar Dalkör.

A Temesvárral szomszédos Fratelia (Újkisoda) magyar ifjúsága Fekete Imre fakereskedő támogatásával 1929-ben alapította meg a Magyar Dalkört, melynek elnöke Fekete Imre, ügyvezető elnöke Bolváry Sándor, alelnökei Pápai Antal és Sipos Imre, karmestere Kovács Dezső, titkára ifj. Fekete Imre lettek. A dalárdának és műkedvelő csoportnak hamarosan 80 tagja lett, akik rengeteg előadáson szerepeltek igen szép sikerrel. Legutóbbi elnöke Nits István református lelkész volt, védnöke Frigyes Iván, ügyvezetője Kurcz János, díszelnökei Brebera Vencel dr., Becsky Dezső, Panajoth Ernő, id. Fekete Imre, titkára Turcsányi Pál, zászlóánya Hegedüs Sándorné. A dalkör lelke a fáradhatatlan Kovács Dezső karnagy, aki 16 tagú zenekart is szervezett. A dalárda működése utóbbi időben hatósági korlátozások folytán nehezebbé vált. Könyvtára meghaladja az ezer kötetet. Az egyeletnek 51 működő, 65 pártoló és 14 alapító tagja van; több vidéki díjat nyert.

Harmónia Dalegylet.

Temesvár—Blaskovits-telepnek házi dalárdája a Harmónia Dalegylet, mely 1933-ban alakult Müller József elnöksége és Staudt Vendel karnagysága mellett. 48 alapító, 26 rendes, 54 pártoló és 3 dísztagja van. Könyvtára 480 kötetből áll. Jelenlegi vezetői: Müller József elnök, Kiss József alelnök, Wetzler János titkár, Szegő Ferenc karnagy. A fiatal, lelkes dalárda a maga szűkebb körében igen tevékenyen működött, de 1938-ban az ismert korlátozások miatt csupán két társasvacsora rendezésére szorítkozott. Énekpróbákat hetenkint tart. 1936-ban egy máriaradnai kisebb dalosversenyen díjat nyert.

Lugosi Magyar Dal- és Zeneegylet.

A zenekultúra érdekében Lugoson 1852. július 25-én keletkezett az első szervezet, a Lugosi Dal- és Zeneegylet, amely eleinte egyformán művelte a magyar és német dalt. Ebbe az egyesületbe 1902-ben beolvadt a néhány éves Lugosi Magyar Dalárda. Ezidőtől „Lugosi Magyar Dal- és Zeneegylet“ név alatt már kizárólag a magyar dal kultuszát szolgálja és különösen Issekutz Aurél alispán elnöklése és Willer József karnagysága idején, a világháborút megelőző évtizedben nagy sikereket ért el országos viszonylatokban is. Az államhatalomváltozás után román és részben német tagjai elhagyták.

Kisebbségi sorsba jutásunk után nagy művészi teljesítménye volt 1921 augusztusában a Marmaggio pápai nuncius lugosi látogatása alkalmával adott díszhangverseny, s 1925 májusában 120 tagú énekkarral a „Christophorus oratorium“ előadása, mindkét alkalommal Willer József dr. vezetésével. Az ő távozása után a régi lelkesedés és munkakedv már fenntartható nem volt, azonban Rieger Nándor, Schieszler Zsigmond, Nikolics Dániel és Vincze Aladár dr. elnökök, valamint Arató Andor karnagy buzgólkodása folytán a Dal- és Zeneegylet működése még most is jelentős érték Lugos magyar társadalmának kultúrelétében, amelynek igen sok megnyilatkozása az egyesület szépen berendezett helyiségében folyik.

C) Bánsági Magyar Közművelődési Egyesület.

Az egyesület a Temesvári Magyar Dalárda gyermeke, amelynek 1926-tól egyik alosztálya volt, majd Rudas Jenő, Bakos László és mások buzgólkodására 1928-ban mai nevén önálló egyesületté fejlődött, amely a jogi személyiséget is megszerezte. Az első években a Közművelődési Egyesület rengeteg kisebb-nagyobb önálló előadást és estélyt rendezett, a vidéken is nagy sikerrel tevékenykedett, úgy hogy működése nyomán Nagyszentmiklóson és Zombolyán is Magyar Közművelődési Egyesületek alakultak, amelyek azóta is nagy sikerrel tevékenykednek, különösen a Horváth Lajos elnöklétével működő nagyszentmiklósi testvéregyesület.

A B. M. K. E. tartotta a temesvári új színházban az első magyarnyelvű előadást, bemutatván két temesvári zeneszerző — Győri Emil és Kálmán Andor — „Meghalok utánad“ című eredeti operettjét. Műkedvelői, kik közül különösen Faragó Erna, Konlechner Gizi, Kubán Rózsi, Csermák Lajos, Reichardt Alajos, Staitis Dusán, Szegedy Rezső tűntek ki, egész sor szép magyar operettet játszottak el, igen nivós előadásokon. Rendezőjük Bakos László volt.

Az egyesület működésének legértékesebb részét azok a magas irodalmi és művészi színvonalon álló kulturális délutáni előadások alkották, amelyekben az egyesület egy-egy irodalmi emlékünnepe keretében a magyar irodalomtörténet kimagasló alakjai emlékének hódolt.

Az egyesület megfelelő sajtótámogatás hiányában néhány évig szüneteltette működését, de az utóbbi években ismét igen élénk és értékes munkát fejt ki, melynek lelke a fáradhatatlan, buzgó Rudas Jenő tanár. A Magyar Ház nagytermében végbemenő kultúrelőadások igen magas nívón mozognak és nagy népszerűségnek örvendenek. Az egyesület nagy sikerrel rendez ú. n. tehetségkutató versenyeket is.

Első vezetői Rudas Jenő elnök, Skuteczky Miksa dr., Balázs Győző dr. és Tóth János alelnökök, Bakos László főtitkár, továbbá Gaál Gyula, Kubán Endre, Joszt Géza, Reichardt Alajos és Mazar Ferenc voltak. Jelenleg Rudas Jenő ügyvezető elnök, Skuteczky Miksa dr. társelnök, Reichardt Alajos és Bródy Albert dr. alelnökök, ifj. Huszár Ödön pénztáros és Árvay Rezső főtitkár vezetik az egyesületet, mely szintén küszködik a hatósági engedélyek megszerzésének nehézségeivel, melyek körül Lukács Jenő fáradozik. Miután a Magyar Ház nagyterme 1938. április eleje óta hatósági zár alatt áll, a Közművelődési Egyesület működése is megbénult.

D) Nő- és Leányegyletek.

Temesvári Magyar Nőegylet és Leányegylet.

Magyar szempontból a legöntudatosabb és legeredményesebb társadalmi és jótékonyági munkát valamennyi hasonló jellegű alakulat közül a Temesvári Magyar Nőegylet végzi, amely Csongor Györgyné és Kiszling Vilmosné kezdeményezésére Szaboleska Mihály támogatásával 1926 tavaszán alakult meg s báró Ambrózy Andorné elnökle mellett kezdetben Bogna Miklósné, az utóbbi években pedig Kakuk János dr.-né önfeláldozó munkája és irányítása révén mintaszervezetté fejlődött, felbecsülhetetlen hasznára a bánási magyarságnak. A Magyar Nőegylet fő célja szegény diákok tandíjának fedezése révén a magyar iskolák hathatós anyagi támogatása, e mellett azonban számtalan nélkülöző magyarnak juttat különféle formában segélyezést, kulturális téren is szépen működik, társadalmi szempontból pedig a magyarság összefogó intézménye.

1927. február 1-én a temesvári Tiszti Kaszinó összes helyiségeiben rendezte meg a Magyar Nőegylet első nagy Magyar Bálját rendkívül fényes külsőségek közepette háromezer személy részvételével, ami az első ilyen megnyilvánulása volt a romániai magyarságnak, (a Magyar Bál főrendezői Kovács Béla dr. és Páll György dr. voltak), s azóta minden farsangkor a temesvári Magyar Bál a legnagyobb társadalmi eseménye a bánási magyarságnak, s egyben az iskolatámogató akció jelentékeny anyagi kútforrása. A Nőegylet egyéb rendezvényei: különféle kiállítások a Magyar Házban, műkedvelő előadások, kultúrdélutánok, népünnepélyek, 1933-ban az „Erdélyi lakodalom“ revü, a Petőfi-emlékünnepély, Liszt-hangverseny, „Iskolanap“ megrendezése mind ezt a fennkölt célt szolgálja.

A Temesvári Magyar Nőegyletnek 450 tagja van. A Magyar Ház földszintjén szép helyiséggel rendelkezik az egylet, mely azonban hatósági intézkedés folytán 1938. április óta zárva van.

A Temesvári Magyar Nőegylet első vezetői voltak: báró Ambrózy Andorné elnöknő, Bogma Miklósné ügyvezető elnöknő, özv. Csurgay Sománé, dr. Fehér Kristófné, Jörg Endréné, Kiss Károlyné, Klein Jenőné, Ungár Árminné, dr. Veterány Viktorné társelnökök, dr. Kriván Gyuláné főtitkár, Podhorányi Margit és Stachler Jolán titkárok, Czöndör Róza pénztáros, Csongor Györgyné háziasszony, Galgon Gyuláné, Kovács Istvánné, Moravetz Mórné ellenőrök, dr. Brebera Vencelné, Berger Manóné, özv. Bornemisza Gyuláné, dr. Harsányi Sándorné, Kiszling Vilmosné, Klein Dávidné, dr. Kakuk Jánosné, Kerschek Gusztávné, Léway Sándorné, Lahni Arnoldné, Moravetz Gyuláné, Németh Kálmánné, dr. Retscher Béláné, dr. Ungár Adolfné, Totis Rezsőné, Weisz Izsóné elnöki tanácsstagok, ügyész Kriván Gyula dr.

1932-ben dr. Kriván Gyuláné lett az ügyvezető elnök, titkár Káldy Miklósné, pénztáros dr. Waller Oszkárné, Bogma Miklósnét pedig örökös díszelnökké választották, aki 1932 december 31-én a magyarság pótolhatatlan vesztesége gyanánt elhunyt.

1934-ben dr. Kakuk Jánosné került a Magyar Nőegylet élére, mint ügyvezető elnöknő, aki önfeláldozó és mindenkinek példaadó módon, mint az igazi magyar nagyasszony típusa, vezeti a Nőegyletet, kitűnő ügyvezető alelnöknőivel: dr. Kun Ferencnével és Szappanos Gyulánéval, valamint a lelkes tisztikarral, melynek tagjai: Obornik Etel főtitkár, Kiss Imréné titkár, özv. Káldy Miklósné főpénztáros, Gasparez Lajosné pénztáros, Bach Gyuláné könyvelő, Horváth Antalné, Pfeiffer Jánosné, és Schmedt Ferencné ellenőrök, dr. Kobliszegn Emilné, Molnár Sándorné, Pászthy Jenőné, Györffy Dezsőné, Toldy Andrásné, Knöbl Pálné háziasszonyok, Imets Lajosné, Balassa Szilveszterné, Lénárt Mátyásné, Krausz Istvánné, Czédly Györgyné elnöki tanácsstagok s Oberst Zoltán dr. ügyész.

Ez a lelkes gárda szinte csodákat művel: évente 150—160.000 leit fordít a szegény diákok tandíjára; a temesvári katolikus főgimnázium segélyezésére százezres iskolaalapot teremt elő és vezetői — különösen dr. Kakuk Jánosné és Szappanos Gyuláné — valósággal megmentik a végső veszélyben levő utolsó magyar fiúközépiskolát a Bánságban; évente jelentékeny összeggel segíti a szűkölködőket s mindenütt ott van, ahol a magyar közérdekért dolgozni kell. A Magyar Nőegylet nem ismeri a társadalmi, rang- és felekezeti különbséget, — ideálisan valósítja meg a magyar tömörülést.

A Temesvári Magyar Nőegyletnek külön osztálya, illetve testvérintézménye a Temesvári Magyar Leányegylet, mely 30 működő- és 140 pártolótaggal gyönyörű jótékonyági, társadalmi és kulturális munkát végez.

Első elnöke a később Magyarországra távozott Czöndör Róza volt, akit Kubicsek Teréz ügyvezető elnöknő követett, aki kezdettől fogva fáradhatatlan, áldozatkész irányítója volt a Leányegyletnek. A többi vezetők Krauser Margit ügyvezető helyettes, Baja Lujza titkár, Sántha Viola másodtitkár, Tóth Ilonka pénztáros, Bereng Aranka és Rajtuch Gizella ellenőrök, Stachler Jolán, Schäffer Magda, Lengyel Gabriella és Boróczy Erzsébet voltak.

Jelenlegi vezetői: Kubicsek Teréz elnöknő, Krauser Margit alelnöknő, Gálki Judith és Lovas Rozália titkárok, Stachler Jolán pénztáros, Városi Margit és Erdmann Margit ellenőrök, Kovács Judith és Uhlyarik Eszter könyvtárosok, Baja Lujza, Schäffer Magda, Krausz Sarolta és Bíró Mária tanácsstagok. Könyvtáruk 450 kötetből áll.

A Leányegylet irodalmi matinékat, mesedélutánokat, színelőadásokat, teaestélyeket, multságokat rendez; az anya- és csecsemővédelem terén ú. n. vándorkosár és vándorláda akcióval tevékenykedik, melynek felszerelését a magyar leányok maguk varrják, — a szegények felkutatása és segélyezése céljából környezettanulmányokat végez; megrendezi az anyák napját, szegény családok karácsonyi megajándékozását és gyermeknyaraltatást stb. Jogi és orvosi segítyt szerez a rászorulóknak, analfabéta tanfolyamokat tart felnőttek és gyerme-

kek számára; iskolásgyermeknek télen uzsonnatejet oszt ki s gyorssegélyekben kisebb összegeket oszt szét.

A Temesvári Magyar Nőegylet 12 éves fennállása alatt iskolasegélyekre 1,300.000 leit, egyéb segélyekre 400.000 leit fordított.

Lugosi Jótékony Nőegyesület.

1872-ben létesült a „Lugosi Jótékony Nőegyesület“ Makay Sándorné Vermes Laura elnöklete alatt. Az elmúlt hat és fél évtized alatt ez az egyesület tekintet nélkül felekezetre és nemzetiségre, támogatta az élet elesettjeit. Tagjai között is különböző nemzetiségűek és felekezetűek működtek, ám ezért magyar jellegűnek mondhatjuk, mert az elnökség tagjai mindig magyarok voltak és az ügykezelés nyelve is kezdettől mindmáig a magyar.

A rendezésében létrehozott műkedvelői előadások nemcsak anyagi eszközeit gyarapították, de egyszersmind a magyar társadalmi élet és kultúra fejlesztői is voltak. Amíg régebben főleg betegek és elaggottak gyámolítását tekintette céljául, az utóbbi évtizedekben szegénysorsú gyermekek magyar nyelvű oktatására is tekintélyes összegeket fordított. A hat évtizedes fennállásakor bemutatott zárszámadás szerint 1931-ben az egyesület állandó szegényei közt szétosztott 36.190 leit, ugyanezeknek tüzfára rendelkezésre bocsátott 10.880 leit, szegénysorsú iskolásgyermeknek segélyezésére fordított 3.308 leit, tej- és zsemlye szükségleteikre 820 leit, ezek számára cipőkre 1.100 leit, a gyermekek rendkívüli segélyezésére 4.850 leit, a Napközi Otthon támogatására 3.600 leit és a romániai Nőszövetség céljaira 500 leit.

Makay Sándornét 1893-ban Asbóth Adolfné váltotta fel az elnöki tisztben, őt pedig 1906-ban özv. Litsek Béláné, akinek 1938 júniusában bekövetkezett halála óta az egyesület özv. Schieszler Zsigmondné alelnöknő vezetése alatt áll.

Dettai Magyar Nőegylet.

A Temesvári Magyar Nőegylet fiókját képezi az igen szép és értékes kulturális, valamint jótékonyági munkát végző Dettai Magyar Nőegylet, mely 1928-ban létesült s különösen a dettai magyar katolikus elemi iskola, illetve annak szegény tanulói gyámolítása körül buzgólkodik eredményesen. Híres, jó műkedvelő gárdával is rendelkezik. Vezetői: Uhrnann Alfrédné elnöknő, Lamoth Károlyné alelnöknő, Jäger Margit titkár, Buchwald Gézáné pénztáros, Hack Jenőné és Brunner Imréné ellenőrök.

A Temesvári Magyar Nőegyletnek rövid ideig Boksánbányán is volt fiókja dr. Kriván Gyuláné ügyvezetősége ide-

jén, mely azonban helyi ellentétek miatt megszűnt. Elnöknője Jenőffy Miklósné volt.

*

Ezekén kívül a Bánságban még számos katolikus és református, felekezeti alapon működő, de magyar jellegű jótékony női alakulat dolgozik, érdemes munkát végezve.

E) Katolikus Népszövetség.

A temesvári egyházmegyében az uralomváltozás után a Katolikus Népszövetség, mely régebben a Bánságban is rendelkezett szervezetekkel, Szilágyi Dózsa premontrei kanonok országos igazgató személyes szervező munkája után 1927-ben alakult meg újból, még pedig Temesvár—Józsefvárosban és Erzsébetvárosban egy-egy tagozattal, továbbá Óteleken. Az eredeti elgondolás szerint nemzetiségi különbség nélkül igyekezett tömöríteni a katolikusokat, a németek azonban nemzeti okokból sorra visszavonultak, félvén a magyar jellegű erdélyi központ befolyásától, úgyhogy a bánsági népszövetségi munka szinte teljesen megszűnt. A németek közben politikai szervezetük mellett katolikus alapon is számos szervezetet létesítettek a püspökség hatékony támogatásával, így a 120 szervezettel bíró Deutsch-Katholischer Jugendbundot s a Deutsch-Katholischer Frauen- und Mädchenbundot, amelyeknek hatalmas munkájával szemben a magyar katolikusok mindössze a Szociális Misszió szervezetekben működtek, melyeknek munkája csak a városokra korlátozódott.

1934-ben a bánsági katolikus magyar vezetők felfigyeltek az Erdélyi Katolikus Népszövetség szép munkájára, melynek központi igazgatója akkor Márton Áron volt, s az erdélyi munka hatása alatt a Bánságban, illetve a temesvári egyházmegye területén is nagyszabású szervező munkába fogtak. Az Actio Catholica temesvári vezetői: Martzy Mihály, Rech K. Géza, Vuchetich Endre dr., Lázár László, Rajka Géza dr., Meiszner Vilmos stb. álltak a mozgalom élére, melynek lelke egy rendkívül tehetséges, lelkes, fáradhatatlan magyar pap lett: Fodor József székesegyházi hitszónok, akit Pacha Ágoston püspök a magyar katolikus vezetők kérésére központi ifjúsági papnak delegált, kinevezvén őt a Temesvár—gyárvárosi r. k. ifjúsági egyesület igazgatójának, s feladatává téven elsősorban a magyar ifjúság katolikus alapon való megszervezését.

A magyar társadalom áldozatkészségéből önfeláldozó, lelkes, képzett egyházközségi nővérek dolgoztak az ő irányítása és példát mutató buzgólkodása mellett, s az eredmény hamarosan a Katolikus Népszövetség temesvári egyházmegyei szervezetének nagyszabású kiépítése lett. A Katolikus Népszövetség országos vezetőségének hozzájárulásával 1935-ben

Temesvár székhellyel egyházmegyei központ alakult, melynek elnöke Martzy Mihály tanár, a magyar katolikusok régi, ki-próbált vezére, elnökhelyettese a lelkes és áldozatkész Lázár László, ügyvezető főtitkára Fodor József lelkész, irodaigazgatója Rajka Géza dr., ügyésze Risztics György dr., elnöki tanácsstagja Meiszner Vilmos, pénztárosa Kölbig Alajos, könyvelője Oberst József lett. Az országos elnökségben a Bánságból Jakabffy Elemér dr. és Rech K. Géza apátplébános is helyet foglalnak.

A Katolikus Népszövetség temesvári egyházmegyei központja jelenleg 40 tagozattal rendelkezik, melyből 36 a Bánságra esik. Taglétszáma (mindkét nembeli tagokkal) 7—8.000 főre tehető. Két kiváló egyházközségi nővér: Schronk Vilma és Berényi Gizella felbecsülhetetlenül értékes munkát végeznek, különösen a falvakban.

A Katolikus Népszövetség falumunkája a magyar többségű falvakban rendszeres családlátogatásokkal kezdődik s arra irányul, hogy a nép valláserkölcsei életét emelje, küzdjön az egyke, az alkoholizmus, a szekták s a kommunizmus ellen. E munka hatása alatt az utóbbi években a bánsági magyar falvakban elmaradtak a bicskázások. A helyi szervezetek a helyi plébánosok lelkes támogatásával szép kulturális működést végeznek különböző előadások s más rendezvények formájában. Gátalján, Dettán és Buziáson értékes katolikus otthonok létesültek. Kepeden kis kápolna, Bázoson, Dragsinán, Medvesen templom épült. Krisztus király ünnepét az idén negyven helyen ülték meg a Katolikus Népszövetség tagozatai.

A szórványmunka terén a Katolikus Népszövetség arra törekszik, hogy a katolikus magyar hívők anyanyelvükön kapjanak prédikációkat és az istentiszteleteken magyarul énekeljenek. Például Ságón, ahol 1700 német mellett alig 300 magyar él, 50 tagú magyar egyházi énekkar alakult, melynek saját helyisége, harmóniuma, 120 kötetes könyvtára és szórakoztató játékaik vannak. Az érszegi magyar katolikus iskola épületét a Katolikus Népszövetség 20.000 lei költséggel megjavíttatta, a fibisi katolikus magyar iskola hiányos felszerelését 6000 lei értékben pótolta, két falusi magyar katolikus tanítót rendszeresen segít, a Szent Erzsébet Egyesület közbenjöttével 1936-ban a szórványokban rendszeres nyári hitoktatást szervezett meg teológusok, szociális tesvérek, egyházközségi nővérek és papok felhasználásával, 20 helyen, két-két héten át.

Temesvárott négy, a Bánságban 20 ifjúsági szervezete alakult. A temesváriak közül a gyárvárosi r. k. ifjúsági egyesület s a Juventus Salvátor r. k. ifjúsági egyesület régebben is megvoltak s szépen működtek, de csatlakoztak a Katolikus Népszövetséghez. Az ifjúság számára rendezett lelkigyakorlatokon kiváló erdélyi magyar papok is szoktak szerepelni, köztük

Márton Áron is. E lelkigyakorlatokon 600 ifjú szokott résztvenni.

A katolikus papi utánpótlás munkáját az egész magyar társadalom hatékony támogatásával folytatja a Katolikus Népszövetség szegény falusi gyermekek támogatása útján. Jelenleg ezen akció folytán 14 gyermek készül papi pályára. A Népszövetség gondoskodik a katolikus tanítók továbbképzésének előmozdításáról is, olcsó áron szakkönyveket bocsát rendelkezésükre, a tanítók lelkigyakorlatai érdekében is tevékenykedik.

Nagy gonddal ápolja a Katolikus Népszövetség a népszokások megtartását, vagy ahol nincs, bevezetését; támogatja a magyar táncokat; a falvakban küzd a felesleges fényűzés ellen s takarékosásra szoktat; istápolja a szövetségi mozgalmakat. Igyekszik a többgyermekes szülőket támogatni. Perjámoson pl. az ottani szervezet minden újszülöttnek a tagok önkéntes adományából 1 teljes csecsemőkelengyét bocsát rendelkezésére.

A Népszövetség igyekszik falusi vezetőket is nevelni s évenként 4—5 értelmes fiatal falusi magyarral külön is foglalkozik. A kommunista mozgalmak ellen mindenütt erőteljesen fellép.

Kiváló vezetők kezében a Katolikus Népszövetség működése a Bánságban a legszebb virágzásnak indult s még jelentős eredményeket ígér.

Temesvár-Gyárvárosi R. K. Ifjúsági Egylet.

Ez a néhai Desseffy Sándor püspök által alapított nagymúltú, kiváló vezetőkkel büszkélkedhető egyesület 1924 őszétől tudott újból erős kulturális és társadalmi tevékenységbe fogni, amikor visszakapta Tigris-utcai pompás, nagyterjedelmű, hatalmas teremmel rendelkező színházát, mely odáig katolikus német tanítóképző céljaira szolgált. Az egylet két év alatt 26 műsoros délutánt rendezett, majd áttért a rendes színdarabok előadására és sorba mutatta be a szebbnél-szebb magyar népszínműveket, vígjátékokat, operetteket kitűnő előadásokban, melyeknek nívója elérte a hivatásos színtársulatok játékát is. Négy év alatt 98 színelőadást és 49 műsoros délutánt rendezett az egylet, valóságos magyar színházat pótolva a Gyárváros számára.

1930-ban az egylet fővédnöke Rech K. Géza apátplébános volt, igazgatója Klank Jenő hitoktató, a Temesvári Magyar Dalárda alelnöke, ifjúsági elnöke Megyeri József, dalárdaelnöke Rammer Imre, titkára Mann Aurél. Később Pejacsovits János lett az egyleti elnök, Klank igazgatót pedig 1935-től Fodor József váltotta fel, akinek fáradozásainak köszönhető az egylet anyagi helyzetének rendezése, 370.000 lei költséggel a ház teljes renoválása, az egylet komoly működésének elmélyítése, amely főleg rendszeres vallási, magyar irodalmi, történelmi és természettudományi előadások tartásában nyilvánul meg, emellett azonban a műkedvelés és mulatságok rendezése is tovább folyik. Az egyletnek ma 120 pártoló tagja és 150 működő ifjúsági tagja van. Könyvtára 450 kötet, csupa válogatott új könyv. Műkedvelő gárdája 30 tagból, énekkara 40 tagból, ping pong és túrista osztálya 20 tagból áll. Otthonában élénk klubélet folyik, billiárd és tekepálya is van.

Jelenlegi vezetői: Fráter László asztalos elnök, Buchsbaum Árpád pénztáros, Karakas Ödön titkár, Ludwig Tibor jegyző, Rammer Imre, a műkedvelő csoport vezetője. Karnagy: Ludwig Jakab, az egylet fővédnökei: Rech K. Géza, Lázár László, Téth Sándor, Risztics György dr., Szobolozcky Géza, Nagy Vince, Sájerman Ferenc, Meiszner Vilmos. Gondnok: Lőrincz István.

Az egylet autonómiája fenntartásával 1936-ban csatlakozott a Katolikus Népszövetséghez. Új helyiségeit 1937 novemberében Pacha Ágoston püspök fényes külsőségek közt szentelte fel.

Az egylet legjobb műkedvelői: Péter János, Pejacsovits János, Rittinger Imre, Rammer Imre, Kopácska Pál, Kalmár József, Korber Miklós, Virág István, Tapavicsy Tibor.

Juventus-Salvator r. k. ifjúsági egylet.

A Juventus-Salvator 1927-ben a lánglelkű salvatoriánus páter: Kassovitz László alapította és vezette 1934 ig. Az egyesületből fejlődött ki a Katolikus Munkásegylet, amely azonban később különvált. (Jelenlegi elnöke Schweiger Béla dr.) 1934 ben Páter Lászlónak hatósági intézkedés folytán távoznia kellett a Bánságból. Rövid időre Fodor József vette át az egyesület vezetését, majd Haubenreich Károly páter, aki jelenleg is az egyházi vezető.

Az ifjúsági egylet első vezetői Frint Nándor elnök, Vasváry Béla alelnök, Janisch Dezső jegyző, Schmiedthauer Ferenc pénztáros, Denhoff Ernő könyvtáros és Schönborn József karmester voltak. Jelenlegi vezetői: Schmiedthauer Ferenc elnök, Rohrer Károly alelnök, Czerbanek Béla jegyző, Kovács Vilmos pénztáros, Kriszt Miklós könyvtáros. Zászlóanya: Csendesné Harzer Gitta. Az egylet tavaly tartott zászlószentelési ünnepséget.

F) Katolikus Női Misszió Szervezete.

Ez a csendes, de igen hatékony munkát végző vallásos, kulturális és jótékonyági nőegylet 1916-ban alakult meg Temesvárott „Szociális Missziótársulat Szervezet“ néven. A munkamenet további folyamán megalakult többi szervezetek szükségessé tették a központi összefogást, ezeknek irányítását és ellenőrzését. Így alakult meg 1921-ben a Szociális Misszió Társulat országos szervezete, melynek székhelye Temesvár lett. Később az országos központot Kolozsvárra helyezték, s a szervezkedés felvette jelenlegi nevét: Katolikus Női Misszió Országos Szervezete Kolozsvár központtal, melynek elnökasszonya jelenleg is a temesvári özv. Borsiczky Ottóné szül. Baader Henriette.

A missziószervezet célja a katolikus nőket vallásos, szociális, karitatív és gazdasági tevékenységre tömöríteni és képezni. E célkitűzéseket az egyesület rendkívül elmélyült, alapos, eredményekben gazdag munkával valósította meg. A szervezetnek jogi személyisége van, a miniszterium által jóváhagyott alapszabályok szerint dolgozik. Állandóan folytatja szervező munkáját, ifjúsági csoportokat alakít, előadásokat, gyűléseket, tanfolyamokat tart, természetesen mindent vallásos, katolikus alapon.

Leányegyletei közül legismertebb és legnépszerűbb a temesvári Fidelitas leányklub, amely a temesvári magyar társadalmi életben is fontos szerepet tölt be.

A Katolikus Női Misszió bányászati kerületéhez 12 vidéki szervezet tartozik. Munkájuk kiterjed a szegénygondozásra; vannak rendszeresen segélyezett családjaik; gyorssegélyeket adnak, s karácsonykor nagyobb kiosztásokat. Gyermekkonyhákat tartanak fenn, s az utóbbi években egyes helyeken bevezették az intellektuel szegények konyháját is. Betegeket részesítenek orvosi kezelésben, szükség esetén kórházakban helyezik el őket. Gondoskodnak pártfogoltjaik lelki megsegítéséről is. Ahol azt a körülmények még megengedik, vasúti misszióban is dolgoznak, állásközvetítő irodákat és cselédotthonokat tartanak fenn.

A keresztény világnézet kialakítása érdekében „Világnézeti előadás” sorozatokat tartanak a nagyközönség számára, amelyeken országos hírvé előadók szoktak szerepelni. Teljesen belekapcsolódnak az egyházközösségek munkájába és a keresztény közösségek kialakítását szolgálják.

G) Református kulturális és hitbuzgalmi munka.

A református hitéletnek szinte kiegészítő része a vallás-erkölcsös irodalom és zeneművészet termékeinek az anyanyelven történő előadása. Nincs olyan nagyobb református gyülekezet, amely ennek a kötelezettségének teljesítését elmulasztaná. Az úgynevezett Istenes délutánok megrendezése ad keretet ennek a vallás-erkölcsös kultúrmunkának. Zsoltárok éneklése közben a magyar irodalom és zeneköltészet legszebb termékei jutnak így el a hívők közé. A kultúra ily módon való szolgálata a hatóságok részéről soha semmiféle akadályba nem ütközött. De a református egyházak gondoskodnak is arról, hogy ezek az Istenes délutánok valóban csakis a tiszta vallás-erkölcsös kultúra szolgálatában maradjanak. A református hitéletnek tehát nincs szüksége külön helyiségekre és így nagyobb költségek előteremtésére ahhoz, hogy ezt a kultúrmunkát elvégezhesse, mert hiszen erre minden gyülekezet temploma rendelkezésre áll.

Hogy az ilyeszerű református magyar kultúrmunka milyen eredményeket hozhat, arra példát mutattunk a „Reformátusok” cím alatt írt fejezetben Resicabánya példájával.

Minden nagyobb gyülekezetben a református nőszövetségek is áldásos tevékenységet fejtenek ki, amely nemesak kulturális, de egyben jótékonyági és társadalmi munkában is kifejezést nyert.

A bányászati református nőszövetségek közül legerősebb szervezet a temesvári, melynek élén sokáig Jörgné Draskóczy

Ilma, majd Kiss Károlyné álltak, jelenleg pedig Debreczeni Istvánné a vezető.

Ugyancsak nagyjelentőségű a református ifjúsági egyesületek munkája is, melyek közül szintén kiemelkedik a temesvári, mely jelenleg Horváth István segédlelkész vezetése alatt áll.

H) Evangélikus kulturális és hitbuzgalmi munka.

A temesvári evangélikus egyházközség nőegylete 1890-ben alakult meg, céljává tűzvé ki a szegénygondozást és az egyház támogatását kulturális munkájának végzésében. Ezen utóbbi munkáját heti összejövetelek rendezése és a többi művelődési egyesületekkel való állandó kapcsolatok fenntartása által végzi. A Nőegylet által évenként rendezett bálak mindenkor jelentős társadalmi eseményt alkottak.

A Nőegylet elnöknői voltak: Babusnik Ágostonné (1890—1899), Korniss Gézáne (1899—1906), Niamesny Mihályné (1906—1917), Bohus Károlyné (1917—1922), Márk Jakab dr. né (1922—1937), Argay Györgyné (1937-től). Az egyesület védnökei voltak ezen idő alatt gróf Dégenfeld-Schomburg Marga, báró Ambrózy Lujza, báró Ambrózy Béla, báró Ambrózy Andor és báró Ambrózy Andorné.

Az evangélikus nőegylet munkája jelenleg a leszegényedett magyar gyermekek iskoláztatásának a lehetővé tételét szolgálja, amennyiben azokat ruhával, iskolakönyvvel és tandíjjal látja el.

I) Baptista kulturális és hitbuzgalmi munka.

1924-ben alakult meg Molnár Károly prédikátor vezetésével a temesvári magyar baptista gyülekezet, amely aránylag igen csekély számú hívei között rendkívül szép kulturális és hitbuzgalmi munkát folytat. Szervezettségük és annak látható eredménye bámulatos. A gyülekezet jelenleg körülbelül másfélszáz felnőtt tagot számlál, s ez a kis magyar csoport a következő, igen hatékony módon tevékenykedő vallásos és kulturális alakulatokat tartja fenn:

„Irgalmas Nőegylet“ (1926-tól) 40 taggal, énekkar (1926-tól) 30 taggal, zenekar (1926-tól) 14 taggal, „Dániel férfikör“ 38 taggal, „Remény Leánykör“ (1930-tól) 24 taggal, vasárnapi iskola 1932-től 32—50 gyermekkel, „Irodalmi Társaság“ (1933-tól) 30 taggal, ifjúsági egyesület 25 taggal. Életük az erzsébetvárosi Balasa hercegnő- (volt Stefánia-) utcában levő szép imaházukban folyik.

J) Múzeumok, könyvtárak.

A Bánság egyetlen nagyobb nyilvános múzeuma a temesvári városi múzeum, Ormós Zsigmond főispán gyönyörű alkotása, amelynek vezetése az uralomváltozás után rövid ideig még Berkeszi István dr.-nak, a kitűnő történettudósnak a kezében volt. Utódja egy kiváló román szakember: Miloia Joachim dr. lett. A múzeum különösen román néprajzi gyűjteménnyel bővült, a régi tárgyakat román felírásokkal látták el, egyébként az anyag megmaradt, azon tárgyak kivételével, melyeket a szerbek kivonulásukkor magukkal vittek. A múzeum régi épülete, mely a vármegye tulajdona, szűknek bizonyulván, a múzeumot átköltöztették a színházzal kapcsolatos Ferdinánd-szálló (az egykori Korona-herceg szálloda) helyiségeibe. Miután azonban ezek sem megfelelőek, valószínűleg új épület fog épülni s annak megtörténtéig a múzeum anyaga becsomagolva marad.

A temesvári városi könyvtár régi helyéről, az egykori piarista főgimnázium tornaterméből, a közeljövőben szintén valószínűleg alkalmasabb helyre kerül. A városi könyvtár teljes anyaga több mint 50.000 kötet, — ma is változatlanul megvan és a közönség rendelkezésére áll. Az utóbbi években jelentős román könyvanyaggal bővült, a könyvtár vezetője Milos Romulus városi főtisztviselő.

Ezelőtt két évvel Jakabffy Elemér dr., a Magyar Házban népkisebbségi jogi szakkönyvtárt létesített, amely azonban a helyiségek hatósági lezárása folytán jelenleg nem használható. Vezetője Uhlyárik Béla.

Egyes magyar magánszemélyek (Fülöpp Béla dr., Jakabffy Elemér dr., Gyertyánffy László dr. stb.) birtokában jelentékeny magánkönyvtárak is vannak még.

Az egykori iskolai magyar könyvtárak szétkallódtak, ugyanez lett a sorsa a legtöbb falusi magyar könyvtárnak is.

Az utóbbi években a Magyar Párt akciója folytán 16 bán-sági magyar falu jutott gondosan összeválogatott, 50—50 kötetből álló magyar kézikönyvtárhoz, — ezenkívül úgy a Magyar Párt, mint a többi magyar szervezet támogatása folytán minden magyar alakulat igyekszik magának kisebb-nagyobb könyvtárt teremteni. A gátaljai gazdakörnek például több mint ezerkötetes könyvtára van. A Temesvár—józsefvárosi Polgári Kör, a dettai kaszinó s számos régi társaskör még szintén rendelkeznek jelentősebb magyar könyvanyaggal. A Magyar Párt ifjúsági szakosztályának több mint ezer kötetes könyvtára a Magyar Házban van elhelyezve, az Arany János Társaság könyvtára szintén. A lugosi magyarság az uralomváltozás előtt a kaszinóban rendelkezett több ezer kötetes könyvtárral. 1919 őszén, amikor a kaszinó helyiségeit a hatóság lezáratta, ez a könyvtár részben széthordatott, részben ma is

megvan ugyan, de a magyarság rendelkezésére nem áll. Ennek pótlására a Magyar Párt lugosi tagozata létesített könyvtárat, amely ma már a nyomtatásban is szétszított anyagmutató szerint ezernél is több kötetből áll.

A városokban számos üzleti alapon működő kölcson-könyvtár létesült.

K) Színház, művészet, irodalom.

A temesvári magyar színjátszás sorsa szoros összefüggésben áll az államhatalom azon törekvésével, hogy a városokat romanizálni akarja s ezért csak bizonyos korlátok között engedi a magyar színjátszás érvényesülését, másrészt a magyar közönség igen nagy mértékű elszegényedésével, sem Temesvár egyedül, sem a szomszédos Araddal együtt nem képes ma már egy teljesen önálló magyar színtársulatot eltartani. A jó színház kérdése üzleti ügy is, amihez tőke kell, ezzel pedig az eddigi színigazgatók nemigen rendelkeztek. Mindezen körülmények eredménye gyanánt a magyar színügy a Bánságban erősen visszaesett, a vidéken kószáló, gyakran ripacsokból álló társulatok pedig sokszor csak szégyent hoztak a magyar színügyre. A Magyar Párt bánsági tagozata már 1930-ban a szatmári országos nagygyűlésen előterjesztette azt a javaslatát, hogy egész Erdély és Bánság nagyvárosai számára elegendő egyetlen nagy magyar reprezentáns színtársulat — a kolozsvári, — amely játszási idejét beoszthatná Temesvár—Arad—Kolozsvár között, a többi városnak pedig 3—4 kisebb, de jó erőkből álló társulat kielégíthetné az igényeit. Ma is ez a helyzet. Jó előadások számára ma is van közönség, amit bizonyít a kolozsvári színtársulat 1938. évi temesvári vendégszereplése, de a kizárólag üzleti érdekeket hajszoló, egymással marakodó, egymást a román hatóságok előtt befeketíteni igyekező színigazgatók „kultúr munkájával“ torkig van a magyar közönség.

Az impériumváltozás utáni években a tehetséges Fekete Mihály színtársulata a körülményekhez képest sokáig tartani tudta a temesvári színház hagyományos színvonalát, azonban a népszerű Fekete engedélyét alaptalan vádaskodások folytán megvonták, s attól fogva a színház állandóan hanyatlott. Róna Dezső, Franyó Zoltán, Szendrey Mihály, Szabadkay József voltak a színigazgatók, időnként Fekete Mihály is játszott, aki a szükségben magyar falvakat is végiglátogatott társulatával, de a bajok minduntalan kiütköztek.

Az egyszerűbb igényű magyar közönség számára a rohamosan szaporodó magyar műkedvelő csoportok gondoskodnak színjátszásról, és a valóságban sokkal fontosabb szerepet töltenek be ezen a téren, mint a nemzetközi szellemű divatos operetteket játszó hivatásos színtársulatok. 1929-ben 19 magyar

műkedvelő csoport szövetségbe is tömörült, melynek elnöke Skuteczky Miksa dr., ügyvezető elnöke Mihalovits István dr., alelnökei Nemes Elemér, Tietze Vilmos, Kubán Endre és Rozenzweig Jakab, titkára Gazda István, pénztárosa Gyórfly Dezső, főrendezője Bakos László voltak. Miután a szövetségnek nem volt jogi személyisége, a viszonyok nehezedésével és legtevékenyebb mozgatója: Gazda István elhalálózásával csendesen megszűnt.

Lugoson, Oravicán és Resicán kisebb magyar vándortársulatok szoptak szerepelni, sokszor úgy, hogy tevékenységük nem a legjobb emlékeket hagyja.

*

Bánsági magyar művészeknek számítanak a következők:

Ferenczy József a békebeli Temesvárnak volt a hivatalos festője. A Vármegyeháza számára megfestette a temesi grófok és főispánok arcképeit, a Városháza számára a polgármestereket s ugyancsak ő festette a Piarista-templom freskóit is. Művészetének külön hajtásai voltak a búbajos muskátli-képek, amelyeket talán senkisé is festett nála szebben. Az „öreg honvéd“ muzeális értékű alkotása. A háború utáni időkben már nagyon beteg volt, még egyszer utoljára gyűjteményes kiállítást rendezett, majd 1925-ben meghalt.

A temesvári születésű Varga Albert a legjelentősebb élő bánsági festőművész, akiben öröklött elhivatottság volt. Anyai nagybátyja volt néhai Nagy Zsigmond, a spanyol király udvar festője. Varga Albert a képzőművészeti akadémián Réti mesternek volt a tanítványa, majd hosszabb temesvári tevékenység után Párisba költözött, ahol arcképeivel és nagyszerű kompozícióival csakhamar oly becsültté tette nevét, hogy állami megbízatásokat kapott. Az östehetségű művész alkotásait elsősorban forró színgazdagság, szuggesztív erőteljesség és hatalmas egyéni kifejezőkészség jellemzi.

Szuhanek Oszkár Temesvárott született és élt mindig. A budapesti képzőművészeti akadémia elvégzése után a párisi Julien akadémián tanult, ahol díjat is nyert. Bejárta a világ összes képzőművészeti metropolisait és rengeteg tudást szerzett. Szuhanek Oszkár konzervatív festő, ma is az impresszionizmust vallja festői hittételül és kizárólag olyan képeket fest, amelyek a klasszikus felfogás leszűrt fényében ragyognak.

Podlipny Gyula Budapesten született s tanult, de közel két évtizede Temesvárott folytatja művészi működését. Elsősorban kivételes tehetségű grafikus, de festményei is érdekesek, értékesek. Alkotásainak főtárgya a szegénység és a nyomorúság, amelyeknek képeit megrázó lelkiességgel és komor-sággal tárja elénk.

Litteczy Endre szatmári származású, de már két évtizede Temesvárott él. Művészete népi elemekben is igen gaz-

dag és felöleli a Bánság és Erdély legszínesebb vidékeit. Felesége szül. Krausz Ilona kitűnő rajzoló és díszítőművész.

Kristóf-Krausz Albert Temesvárott született. Főerőssége az arckép, amelyet rendkívül lelkes jellegzetességgel tud felruházni. Ezidőszerint azonban nem fest, hanem mint építész-mérnök gazdagítja Temesvárt igen modern és ízléses épületekkel.

Szőnyi István bánlaki születésű egészen fiatal festő, aki most rendezte első gyűjteményes kiállítását Temesváron. Korai tudása, igen nagy tehetsége kivételes reményekre jogosít.

Metzner Lajos Temesvárott született, piktúrájában nagyvilágias eleganciájú művész, alkotásaiban egy különleges egyéniség sajátos bélyegével. Az utóbbi időkben Bukarestbe tette át műtermét.

Kóra-Korber Nándor Nagyszentmiklóson született. A háború utáni időkben Temesvárott dolgozott, a művészet legkülönbözőbb ágait művelve. Nagyszerű karrikatúrista volt, könyvillusztrátor s a díszítőművészet minden fajtájához kitűnő érzékkel bírt. Később Bécsbe költözött, ahol csakhamar keresetté lett sokoldalú képességei révén.

Sinkovits Dezső kitűnő plakátfestő és színpadi díszlettervező volt. Sajnos, férfikora delén meghalt.

Molnár György, mint hajdan Munkácsi, egyszerű asztalosinas volt Temesvárott. Festői képességei azonban már korán bontakoztak, s egy, a temesvári Magyar Házban számára rendezett kiállítás lehetővé tette, hogy tehetségét a nagyközönség is megismerje. A jobb sorsra érdemes fiatal művész azonban csakhamar meghalt. Utolsó munkája: néhai báró Ambrózy Andor mellszobra, a Magyar Ház egyik dísz.

Botlik Tibor Párisban végzett kitűnő festő és szobrászművész Boksánbányán alkotta elmélyedéssel telt műveit. Két év óta azonban már Temesvárott tartózkodik. A régi iskola követője Lenhard Emil, aki hosszabb időn át Lugoson, jelenleg pedig Temesváron főleg arcképfestéssel foglalkozik.

A *szobrászok* egész nemzedéke nőtt fel Sipos András tanár keze alatt, aki ízig-vérig művészember.

Gallas Nándor Temesvárott született, itt is él s itt mintázza erőteljes alkotásait. Konstruktív művész és felfogásában egészen eredeti. A Bánságban igen sok síremlék, emlékmű és portálfaragvány hirdeti tehetségének sokoldalúságát.

Rubleczky Géza kiváló finom és lelkies szobrászművész. Budapestről jött Aradra, majd Temesvárra, ahol a legutóbbi tíz évben 1935-ig működött igen nagy termékenységgel. Jelenleg Bukarestben él, ahol a királyi család több tagját is megmintázta.

A temesvári iparművészek közül a sokoldalú Szohátszky házaspár magaslik ki, továbbá Szánthó László faszobrász, számos szép oltár készítője.

A *muzsikuskok* sorában Pogatschnigg Guidó, a temesvári zenekonzervatórium igazgatója szerzett halhatatlan érdemeket, aki heroikus kitartással vágott utat Temesvárott az instrumentális zene fejlődésének. Szerzeményei a magyar dal-körök kedvelt előadási darabjai.

Hentschel Károly zeneszerző Temesvárott született. Nagy sikerrel végezte el a budapesti országos zeneakadémiát s már húszéves korában a budapesti szimfónikusok előadásában színrekerült Aphrodizia című első műve. Csakhamar a berlini császári opera korrepetitora lett, majd a háború kitörésekor hazatért Temesvárra, 1921-ben Amerikába ment, ahol jelentékeny sikereket aratott, mint karmester, gyönyörű karrierjét azonban ott hirtelen megszakította a tragikus halál.

Tomm Béla hegedűművész, temesvári városi zeneiskolai tanár, — Hubay és a nagy Joachim volt növendéke, — nagy pedagógiai eredményeket ért el és népszerűsítette a kamarazenét a Tomm-kvartett révén, melynek primarius.

Kiváló magyar zeneszerzők Nemes Elemér igazfalvai, majd lugosi református lelkész és ifj. Zöld Zoltán volt végvári igazgató-tanító.

Néhai Járosy Dezső zeneesztétikus, temesvári székesegyházi karnagy, az országos zeneakadémia tanára, nagy irodalmi tevékenységet fejtett ki és igen magas színvonalra emelte Temesvárott az egyházi zenét.

Braun Dezső temesvári székesegyházi karnagy Járosy művét folytatta s nagyszámú hangverseny rendezésével általánossá tette az egyházi zene szeretetét. „Bánsági szimfónia“ címmel hatalmas könyvet írt a bánsági zeneművészet történetéről, amely maradéktalan adatgazdagsága révén forrásmunka jellegével bír.

Tehetséges zeneszerzők Győri Emil és Kálmán Andor is, akik a kedves dalok tömegével váltak népszerűekké. Több operettet is szereztek.

Martzy Jancsika hegedűművésznő Temesvárott született, s Gábrriel Ferenc budapesti zeneakadémiai tanár növendéke. A fiatal leányka eddig két hangversenyt adott tüneményes sikerrel. Bámulatos adottságai birtokában a hegedűművészet egyik legnagyobb ígérete.

A Bánság egyik legsokoldalúbb zenei képzettséggel rendelkező muzsikusa Willer József dr., akinek vezetése alatt a lugosi Magyar Dal- és Zeneegylet a világháború előtt országos hírnévre emelkedett. Közéleti elfoglaltsága miatt ez idő szerint tehetségét a zenekultúra terén kellőképpen nem érvényesítheti.

Az irodalom terén nehéz ma teljes felsorolást adni, miután nem mindenki magyar, aki magyar nyelven ír. A zsidóság ma már csaknem teljesen elszakadván a magyarságtól, nehéz kérdés a magyar irodalom termékeinek minősíteni olyan

magyar nyelven megjelent munkákat, amelyeknek szerzőjét érzelmileg semmi szál sem fűzi már a magyarsághoz, vagy amely munkákban — noha magyar nyelven íródtak — kizárólag idegen szellemiség nyilvánul meg. Ugyanez a helyzet a sajtó terén is.

A tudományos írások művelői közül kimagasló egyéniség néhai Szentkláray Jenő esanádegyházmegyei nagyprépost, a Magyar Tudományos Akadémia és a Szent István Akadémia rendes tagja, aki nagyértékű művekkel és dolgozatokkal gazdagította úgy az egyetemes magyar történelmet, mint a Bánság történetét, amelynek egyik legnagyobb ismerője és kutatója volt. Egyháztörténeti művei, amelyek főleg a bánsági egyházi élet őскеzdeteivel foglalkoznak, forrásmunka mivoltukban úgyszólván felbecsülhetetlenek. Szentkláray Jenő, a Bánság legnagyobb történettudósa, Temesvárott halt meg és hamvai a Dómtemplom kriptájában nyugszanak.

Néhai Magyary Pál esanádegyházmegyei nagyprépost a legszélesebb körű nyelvi és kultúrhistoriai ismeretekkel rendelkező ezeknek birtokában, mint a temesvári római katolikus papnevelő intézet rektora, növendékeinek eszményi tanítója volt. 1937-ben halt meg Temesvárott.

Néhai Berkeszi István, a temesvári állami főreáliskola tudós igazgatója, a história minden ágával foglalkozott. Az ő széleskörű érdeklődésének köszönhetjük, hogy Temesvár hajdanának minden kultúrtörténeti mozzanatáról tájékozottak vagyunk. Berkessi megírta Temesvár monografiáját, a temesvári színészet és nyomdászat történetét; igen érdekes tanulmányt írt Temesvár művészeiről, a hírlapirodalomról, Temesvár emlékérmeiről, s a Bánság leleteiről.

Fülöpp Béla dr., volt miniszter Károlyi Gyula gróf aradi kormányában, világszerte ismert és számontartott ásványtudós volt. Ásványgyűjteménye múzeális értékkel bír, ugyancsak könyvtára is, amelyben a bibliofil könyvészet remekei sorakoznak. 1938-ban halt meg.

Jakabffy Elemér dr.-t népkisebbségi politikai műveiért a Magyar Tudományos Akadémia 1938-ban külső tagjává választotta. Zaguzsényi könyvtára különösen politikai és történelmi, valamint nemzetkisebbségi forrásművekben gazdag, számos munkája és tanulmánya tárgya e körökből való.

Schiff Béla hírlapíró a Bánság és különösen Temesvár történetének nagy felkészültségű kutatója. Értékes tanulmányainak egy része 1937-ben „Unser Alt-Temesvar“ címmel német nyelven jelent meg.

Az egyetemes magyar történetírás egyik kiválósága Juhász Kálmán r. k. plébános, aki csak néhány év előtt távozott a Bánságból. Itt tartózkodása alatt főleg a katolikus egyházzal és a török hódoltsággal kapcsolatos történelmi mult ese-

ményeit kutatta és dolgozta fel. Ugyanesak kiváló történetíró volt Faragó János dr. teológiai tanár is.

A szépirodalom terén a nagynevű Szabolicska Mihály és Szombati-Szabó István költő-lelkészek, a tehetséges lírikus és regényíró Ormos Iván temesvári hírlapíró, Endre Károly, a műfordító Franyó Zoltán, a Magyarországra költözött Bardócz Árpád, Illésné Sass Jolán, az országos nevű Jörgné Draskóczy Ilma, Kotzmuth Arthur, Kubán Endre, Szabolicska László dr., Ajtay Gábor, a lugosi Gyenge Gyula, Nits István, Reviczky Mária, stb., mint lírikusok tűnnek ki. Markovits Rodion, Asztalos Sándor, Ormos Iván ismert regényírók, legújabban pedig az érdekes életű Dadányi György délamerikai útiemlékeiről írt pompás könyve talált Budapesten kiadóra, Bechnitz Sándor dr. Flaneur néven művészeti, kritikai ismertető és böleselő cikkek finomtollú írója. A novellisták közül Bach Gyula, Kimmel Károly, Kubán Endre, ifj. Kubán Endre, Pogány László, Uhlyarik Béla dr. és Vuchetich Endre dr. ismeretesek.

L) Sajtó.

A kisebbségi sors rendkívül fontos tényezői a magyar újságok, amelyek az uralomváltás óta a Bánságban is megszorodtak, a gazdasági konjunktúra éveiben meg is erősödtek, tartalmasak és nívósak lettek, — a magyarság elszegényedési folyamata azonban fejlődésüknek véget vetett. Öt év óta igen szigorú cenzura áll fenn, s ennek folytán a lapok is csak részben tudnak eleget tenni hivatásuknak.

A Bánságnak két nagyobb magyarnyelvű napilapja van: a Temesvári Hírlap, melynek főszerkesztője Pogány László, felelős szerkesztője pedig Braun Dezső, — s a Déli Hírlap, melynek főszerkesztője Vuchetich Endre dr., felelős szerkesztője Várnay Elemér dr. Mindkét lapnak sok nehézséggel kell megküzdenie: a Temesvári Hírlap az idén 8 hónapig volt betiltva, a Déli Hírlap is állt már betiltás alatt, főszerkesztője ellen pedig súlyos eljárás folyt le.

15 év alatt számos kisebb-nagyobb, de rendszeren rövidéletű lapvállalkozás indult meg Temesvárott; egy időben gombamódra jelentek meg egymásután kérészéletű magyarnyelvű napilapok, amelyeknek valójában a magyarsághoz semmi közük sem volt, de ma már a lapalapítás igen meg van nehezítve.

A román uralom alatt létesült s megszűnt komolyabb magyarnyelvű napilapok közül említésre érdemes a 20-as évek elejéről az „Esti Lloyd“, melynek kiadója Kovács Jenő dr., főszerkesztője Franyó Zoltán volt, — továbbá 1930-ból „A Nap“, Asztalos Sándor lapja.

A kisebb lapok közül érdekes kísérlet volt 1931 végén a bánsági Magyar Párt kiadásában megjelenő „Magyar Új-

1928/9

1933 (Tala-
reses)

ság“, melynek felelős szerkesztője Páll György dr., kiadója Bodócsa Gyula volt.

Magyar nyelvű hetilapok is jelennek meg ma is Temesváron, de többnyire nem magyar érdekek szolgálatában állnak.

Rendkívül szellemes, de csak néhány hónapig fennálló satirikus élelap volt a „Fajankó“, melyet Endre Károly szerkesztett s Varga, Kóra, Kristóf és a Bánáság összes művészei láttak el áradó tehetségű rajzokkal.

Krassó-Szörény vármegye egyetlen magyar nyelven megjelenő időszaki lapja a „Krassó-Szörényi Lapok“, amely hatvanadik évfolyamába lépett. 1919-től 1928-ig a lap tulajdonosa Sulyok István dr. volt, ettől kezdve Husvéth és Hoffer könyvnyomdája. A lapot 1919-től 1924-ig Sulyok István dr., 1924-től 1926. júniusáig név szerint Husvéth Emil, tényleg azonban Botos János, ezután Serényi József, és 1928-tól Arató Andor szerkeszti.

A lap különösen Sulyok és Botos szerkesztése idején a magyarság igen erős harcos orgánuma volt, amelynek cikkeit, főleg azokat, amelyek a „lugosi triumvirátus“ (Jakabffy, Sulyok, Willer) tollából kerültek ki, Erdély számos más vidéki lapja is átvette. A telepések küzdelmének, nemkülönben Krassó-Szörény vármegye történelmi közelmúltjára vonatkozó tanulmányoknak, a Magyar Párt lugosi tagozata megnyilatkozásainak pontos számontartója ez a lap.

1922. szeptember 1-től Lugoson jelenik meg a „Magyar Kisebbség“ című nemzetpolitikai folyóirat, amelynek alapítói Jakabffy Elemér dr., Sulyok István dr. és Willer József dr. voltak. 1924-től kizárólag Jakabffy Elemér dr. szerkesztésében áll. 1923-ban ennek testvérszemléje keletkezett „Glasul Minoritafilor“ cím alatt, amely román, német és francia nyelven megjelent cikkeiben éppúgy szolgálja az egyetemes kisebbségi ügyet és adattára minden a kisebbségekre vonatkozó megnyilatkozásoknak, mint a „Magyar Kisebbség“.

M) A temesvári Magyar Ház.

Temesvár belvárosának főútvonalán áll a Magyar Ház, a magyar kultúra erős vára, mely három emeletes impozáns, nemes ízlésű palota formájában hirdeti a bánásági magyarság erejét, életrevalóságát, élni akarását. Hat millió lei érték fekszik a Magyar Házban, melyet a bánásági magyarság nehéz időkben, nehéz erőfeszítéssel hozott össze. A Magyar Ház történetét részletesen megírta a Magyar Ház r. t. első ügyvezetője, Páll György dr. Temesvárott 1930. végén megjelent művében, a „Magyar Ház Évkönyv“-ben.

A Magyar Ház eszméje a Temesvári Magyar Dalárdától indult ki, amely otthont igyekezett teremteni magának, s a da-

lárda kezdeményezésére Ambrózy Andor báró elnökletével 1926 június 28-án az Ambrus vendéglő különtermében tartott egyesületközi gyűlés adott neki döntő lendületet. A gyűlés résztvevői félóra alatt 336.000 lei hozzájárulást ajánlottak fel, élükön Kakuk János dr.-ral, aki 100.000 lejes felajánlásával mutatott követendő példát a tehetősebbeknek. Volt is eredmény s a pénzvilág előkelőségei: Totis Rezső, Szana Zsigmond, Prohászka Ede, Kubicek Oszkár, Hajdu Frigyes dr. stb. jelentős jegyzésekkel segítették hajlékhoz juttatni a magyar kultúrát.

A szabályszerű részvénytársaság alakítási és bejegyzési eljárás lefolytatása után 1929/30. években megtörtént a telekvétel s az építkezés néhai Székely László műépítész tervei szerint, aki díjmentesen végezte munkáját. Az építést Klein Jenő mérnök eszközölte és Lázár László építész fejezte be jó magyar iparosok közreműködésével. A Magyar Ház r. t. elnöke báró Ambrózy Andor lett, halála után pedig Kakuk János dr. Jelenlegi ügyvezetője Uhlyarik Béla dr.

Miután a Magyar Ház r. t. csak formailag kereskedelmi cég, valójában altruista, kulturális intézmény, amely hasznot nem hoz, sőt állandóan veszteséges mérlegei vannak, a hat millió alaptőkét később felére szállították le. Igen nagyok a Ház adóterhei.

A Magyar Ház r. t. helyiségeit különböző magyar alakulatoknak adta bérbe. A földszint egyik oldalán a bánsági Magyar Párt irodái, az ifjúsági szakosztály klubja, a népiroda, a Magyar Ház r. t. népkisebbségi szakkönyvtára s a Bánsági Magyar Gazdasági Egylet irodája nyert elhelyezést, — a másik oldalon a Temesvári Magyar Nőegylet és Leányegylet helyiségei. Az első emeletet a pompás díszterem foglalja el, benne gróf Széchenyi Istvánt ábrázoló értékes festménnyel, mely kitűnő mása a Magyar Tudományos Akadémia Széchenyi képe- nek. A nagyteremben szép színpad is van, mellette két öltöző- vel s ruhatárral és mellékhelyiségekkel. A második emeleten bérbeadott magánlakások vannak, míg a harmadik emeletet alkotó manzardon nyert klubhelyiséget a Temesvári Magyar Dalárda s itt van a közös próbaterem is. A szuterénben a magyar cserkészcsapatnak volt otthona, amíg be nem tiltották.

A Magyar Ház r. t. első igazgatósága a következőkből állott:

Ambrózy Andor báró, Kakuk János dr. és Hajdu Frigyes, mint elnökség, Bittó Ferenc, Gyulay János dr., Horváth Antal, Járosy Dezső, Kabos Ármin, Kovács Béla dr., Kudelich Aladár, Kun Richárd, Légrády István, Páll György dr., Pogány László, Prohászka Ede, Raskó Sándor dr., Rosenthal Marcell dr., Skuteczky Miksa dr., Szappanos Gyula, Székely László, Tornya Gyula dr., Tóth Sándor, Ungár Adolf dr., Vasváry Ernő, Veterány Viktor dr., és Vuchetich Endre dr.

A felügyelőbizottság tagjai voltak: Aczél Oszkár dr., Al-

földi Géza dr., Baschant József, Brebera Vencel dr., Endre Károly, Irsay Nándor, Kováts István, Mihalovitz István dr., Rudas Jenő, Solymos Géza és Tedeschi Béla.

A jelenlegi vezetőség lecsökkentett számú tagokból áll.

1938. április óta a Magyar Ház földszinti, első emeleti és részben harmadik emeleti helyiségei hatósági intézkedés folytán le vannak zárva.

N) Testedzés.

Fájdalom, annak ellenére, hogy az idők parancesszava mindenütt előtérbe helyezi a testedzés ügyét, szinte azt mondhatnánk, csak vágyakról szólhatunk, mert alapjában véve a Bánságban komoly magyar testedzés nem folyik. Ennek oka nem az, mintha nem volnának jelentékeny számban olyanok, akiknek minden vágya a sportélet fejlesztése és az abban való tényleges részvétel, de az anyagi eszközök hiánya, amelyeket az elszegényedett és már létező kultúrártékeit is csak igen nehezen fenntartó magyarság előteremteni nem tud.

Az uralomváltás idején elgyengült sportélet volt a Bánságban, aminek természetszerű oka a világháború volt, amely a sportolókat hadba szólította. Temesvárott csak a vasútasok által fenntartott Kinizsi sportegylet fejtett ekkor is ki komoly tevékenységet, mert tagjai, mint felmentettek, Temesváron maradhattak.

Az I. részben részletesen ismertettük az uralomváltás idején még meglévő és az első időkben már átalakult egyesületek sorsát.

Jelenleg Temesvárott magyar jellegű sportegyesület nincsen, mert a régi „Temesvári Csónakázó Egylet“ (Regatta) tulajdonképpen inkább kaszinó alakulatnak minősíthető, amely inkább egy zárt kör társadalmi életében bír jelentőséggel, mint a sport terén. (Elnöke Hilt Lajos, igazgatója Csasznek Nándor dr.) A hírneves régi temesvári sportegyesületek túlnyomó részben romanizáltattak, vagy legjobb esetben magyar színezettel semmiképpen nem bíró vegyes egyesületekké alakultak át.

Lugoson az egész eltelt 20 év alatt működésben volt és jelenleg is működik a „Lugosi vívó és tornaegyesület“, amely azonban nem kizárólagosan magyar jellegű, de magyar vezetés alatt áll. (Elnöke Lítsek Zoltán dr.) Az egylet az utóbbi években főleg csak a tennisjáték terén fejt ki nagyobb működést. A Lugoson tömegesen tornázni kívánó ifjúság részére a Magyar Párt szerzett be tornaszereket és bocsátotta rendelkezésre számukra a Magyar Párt helyiségeit.

A temesvári magyar ifjúság legfőbb vágya — és ez nemzeti érdek is —, hogy Temesváron, ahol a románok, németek és nemzeti zsidók saját sportegyesületekkel rendelkeznek, végre a magyarság is ilyenhez jusson.